Huygens Institute - Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW)

Citation:

A.W. Byvanck, Levensbericht G.J. Hoogewerff, in:
Jaarboek, 1963-1964, Amsterdam, pp. 461-466

This PDF was made on 24 September 2010, from the 'Digital Library' of the Dutch History of Science Web Center (www.dwc.knaw.nl) > 'Digital Library > Proceedings of the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW), http://www.digitallibrary.nl'

HERDENKING

VAN

GODEFRIDUS JOHANNES HOOGEWERFF

(20 juni 1884—25 maart 1963)

DOOR

A. W. BYVANCK

Deze herdenking van Hoogewerff behoeft niet het gebruikelijke karakter te hebben van een levensbericht. Aan hem is immers bij gelegenheid van zijn 75ste verjaardag het 31ste deel van de Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome als een huldigingsbundel opgedragen; dit deel begint met een schets van zijn leven door dr. J. J. Poelhekke en een bibliografie van zijn geschriften, beide samengesteld met hulp van gegevens die door Hoogewerff zelf zijn verstrekt. Bovendien bevat de bundel een verhandeling met persoonlijke herinneringen aan Hoogewerff door de heer A. H. Luydjens, die te Rome lange tijd zijn secretaris is geweest. Andere herinneringen zijn opgenomen in een reeks van artikels, die kort na zijn overlijden zijn verschenen in dagbladen en periodieken.

Hier kan worden volstaan met de opsomming van enkele data en feiten uit zijn leven. Hoogewerff is geboren te Amersfoort in 1884. Hij heeft daar enkele jaren het gymnasium bezocht en gestudeerd te Utrecht in de Nederlandse letteren; in 1908 heeft hij het doctoraal examen afgelegd en is in 1912 bij Vogelsang gepromoveerd. Behalve de hoogleraren Kernkamp, J. W. Muller en Oppermann heeft de Utrechtse archivaris mr. S. Muller Fzn en, in de laatste jaren, ook Vogelsang tot zijn ontwikkeling bijgedragen.

In 1909 werd hij verbonden aan het Nederlands Historisch Instituut te Rome met de opdracht in Italië bescheiden te verzamelen omtrent Nederlandse kunstenaars en geleerden. De bijeengebrachte gegevens zijn gepubliceerd in twee delen van te zamen bijna 1500 bladzijden, die in 1913 en in 1917 zijn verschenen. Het verzamelde materiaal is tevens gebruikt voor zijn dissertatie, getiteld „Nederlandse schilders in Italië in de 16e eeuw". Later heeft hij dit materiaal in tal van verhandelingen aangevuld en voor allerlei studies gebruikt.

Hoogewerff kreeg te Rome al spoedig de titel van secretaris en werd in 1924 benoemd tot directeur, een positie die hij heeft bekleed tot zijn pensionering in 1950. Terstond daarna is hij benoemd tot hoogleraar te Utrecht in de Iconografie en Oud-Christelijke kunst. Over de betekenis van zijn werk als hoogleraar heeft, kort na zijn overlijden, de heer Singelenberg in „Het Parool" met zeer grote waardering geschreven.

Ondanks zijn benoeming te Utrecht heeft Hoogewerff zijn domicilie niet naar Nederland verplaatst en was om die reden niet benoembaar tot gewoon lid van onze Akademie. Hij heeft zich na zijn tweede pensionering gevestigd te Florence, waar hij al spoedig een aanvang heeft gemaakt met de uitvoering van zijn plan voor een Nederlands Kunsthistorisch Instituut te Florence met zijn zeer belangrijke boekerij als grondslag. Dit Instituut was gevestigd in zijn woning, eerst aan de Via Bolognese en later aan de Via Torricelli. Nadat hij die woning heeft moeten verlaten, is hij te Florence gebleven en in die stad overleden.

Hoogewerff was iemand, die men eerst op den duur goed leerde kennen. Het is nodig daar even over uit te weiden. Bij een oppervlakkige kennismaking gaf hij de indruk stroef te wezen en niet gemakkelijk in de omgang. Hij was echter een uiterst gevoelige persoonlijkheid, die zich niet spoedig gaf en zich een onrechtvaardige beoordeling en gebrek aan waardering voor zijn werk zeer aantrok.

Zelf ben ik voor het eerst met hem in aanraking gekomen te Rome in het voorjaar van 1909 in de woning van doctor, later

monseigneur, Gisbert Brom, waar toen het Nederlands Historisch Instituut was gevestigd. Brom was een bijzondere figuur, die ik nog altijd met grote waardering en genegenheid herdenk. Ook hij was met zijn nieuwe assistent eerst slechts weinig ingenomen, maar toen ik drie jaren later in Rome terugkeerde, had Brom ontdekt, wat een voortreffelijke medewerker hij had gekregen, en sprak hij niet anders dan met veel lof over Hoogewerff.

Enige jaren later is tussen ons beiden een nauwe samenwerking ontstaan. Hoogewerff was toen bezig met de voorbereiding van zijn grote werk over de oude schilderkunst in Noord-Nederland, dat door Nijhoff zou worden uitgegeven. Voor dit werk achtte hij het nodig te kunnen beschikken over een plaatwerk met afbeeldingen van miniaturen in Noordnederlandse handschriften. Ik was toen verbonden aan de Koninklijke Bibliotheek, belast met het beheer van de verzameling handschriften, en had in 1917 een verhandeling gepubliceerd over de miniaturen in twee toen weinig bekende Nederlandse Bijbels. Naar aanleiding van dit artikel verzocht Hoogewerff mijn medewerking om een plaatwerk van de Noordnederlandse miniaturen samen te stellen.

Na het einde van de oorlog zijn wij samen naar Engeland gereisd om naar meer materiaal te zoeken. Wij hadden daarbij al dadelijk succes en spoedig werden zoveel niet of weinig bekende handschriften met miniaturen ontdekt, dat na enige jaren een groot werk tot stand is gekomen, in twee delen met 240 platen en twee delen met een Nederlandse en een Franse tekst. Het laatste deel is in 1925 verschenen.

Wij hebben deze taak verricht in een volkomen harmonische samenwerking, zowel bij de indeling van de arbeid als bij de uitwerking van de verkregen gegevens. Op den duur is die samenwerking uitgegroeid tot een hartelijke vriendschap, die is blijven bestaan, toen wij later de studie op dit gebied afzonderlijk hebben voortgezet, wat Hoogewerff betreft, tot zijn laatste levensjaren. Het was nodig van deze samenwerking te gewagen, omdat men iemand niet beter kan leren kennen dan bij het tot stand brengen van een moeilijke en ingewikkelde taak, die voortdurend overleg

en inschikkelijkheid vereist. Later, bij herhaalde bezoeken aan Rome en aan Florence, heb ik Hoogewerff nog beter leren kennen en nog meer leren waarderen. Ik heb bovendien op den duur begrepen, waarom hij en zijn werk soms verkeerd en onrechtvaardig zijn beoordeeld. Om een indruk te geven van Hoogewerffs persoonlijkheid dient hierover nog een en ander te worden gezegd.

Het boek van Hoogewerff „De ontwikkeling van de Italiaanse Renaissance", uitgekomen in 1921, dat soms als het beste werk van Hoogewerff wordt aangeduid, is op een uiterst onbillijke manier besproken door iemand, die de strekking van het boek in het geheel niet had begrepen. Hoogewerff heeft zich die bespreking zó aangetrokken, dat hij niet is gekomen tot de uitwerking van het tweede deel, dat toch voor hem het belangrijkste was.

Waarschijnlijk om die reden heeft Hoogewerff mij verzocht de verschillende delen van zijn werk over de oude Nederlandse schilderkunst, uitgekomen van 1936 tot 1947, aan te kondigen, hoewel ik alleen de passages over de miniaturen goed kon beoordelen. Ik heb toen getracht uiteen te zetten, wat het belang is van dit werk, dat getuigt van zeer brede kennis, in de hoop, dat de kunsthistorici zich zouden uitspreken over de details. Dat is tot nu toe niet geschied. Intussen heeft Hoogewerff zelf nog tal van aanvullingen gepubliceerd. In ieder geval moet men bewondering hebben voor zijn moed om een dergelijk werk aan te vatten en voor zijn doorzettingskracht om het te voltooien.

Zonder twijfel heeft Hoogewerff zich het gebrek aan waardering voor zijn werk aangetrokken, maar het diepst is hij toch gekwetst door de manier, waarop hij zijn appartement in het Nederlands Kunsthistorisch Instituut te Florence heeft moeten verlaten. In een officiële brief is Hoogewerff aangezegd, het Instituut te ontruimen met al zijn persoonlijke bezittingen. De door de brief gewekte emotie heeft een ernstige aanval van zijn hartkwaal veroorzaakt, die zijn leven in gevaar heeft gebracht.

Het was naar mijn mening nodig, deze onaangename zaken nog eens te vermelden om duidelijk te maken, hoe onbillijk Hoogewerff soms is beoordeeld en behandeld. Thans wil ik nog spreken over

enkele werken van Hoogewerff uit zijn laatste jaren, die niet zijn vermeld in zijn in 1959 afgesloten bibliografie. Ik kan daarover kort zijn, daar ik elders, in het tijdschrift „Oud-Holland", de betekenis van Hoogewerff als kunsthistoricus zal laten uitkomen. — In de eerste plaats vermeld ik twee verhandelingen, verschenen in het Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis, die in verband staan met Hoogewerffs hoogleraarschap te Utrecht en zijn belangstelling voor ikonographische onderzoekingen. In deze verhandelingen gaat het om de voorstellingen, die men in de Oud-Christelijke kunst aantreft, om hun betekenis en om hun bestemming, dat wil zeggen, om het doel, waartoe zij zijn aangebracht. De voorstellingen waren eerst zuiver symbolen van het geloof; later kregen zij betrekking op de verlossing en op het geloof in de eeuwige zaligheid „in pace" van de onsterfelijke ziel.

Bijzonder belangrijk is een verhandeling in de „Miscellanea" van de Bibliotheca Hertziana te Rome, die was gedacht als de inleiding van een boek over de oudste kerken van Rome. Bij zulk een werk was het de moeilijkheid, hoe men de kerken moet groeperen. Hoogewerff stelt in plaats van de gebruikelijke topografische, chronologische en alfabetische orde een groepering voor naar de oorspronkelijke bestemming van de kerken. Het is zeer te betreuren, dat hij het werk, volgens deze richtlijn opgezet, niet heeft kunnen voltooien.

Ten slotte moet nog worden gesproken over de werkzaamheid van Hoogewerff voor het Nederlands Historisch Instituut te Rome. In de ruim 25 jaren, nadat hij in 1924 directeur was geworden, heeft het Instituut een volledige transformatie ondergaan. Vooral belangrijk is het nieuwe eigen gebouw, dat onder de leiding van Hoogewerff is ontworpen en ingericht, oorspronkelijk in de eerste plaats bedoeld voor kunstenaars, die daar een woonplaats en een atelier zouden vinden, maar later steeds meer een onderkomen voor studenten en geleerden.

Verder is het Instituut door de rondleidingen in Rome en in de omgeving van de stad langzamerhand een centrum geworden voor alle Nederlanders, die Rome bezoeken met belangstelling voor

kunst en voor de monumenten. Bij die rondleidingen had Hoogewerff een belangrijk aandeel door zijn uitgebreide en diepgaande kennis, niet alleen van de monumenten, maar ook van de geschiedenis en de cultuurgeschiedenis van de Stad. Zijn voordrachten ter plaatse kregen soms het karakter van een kunsthistorische verhandeling of van een met talrijke anekdotes doorspekte uiteenzetting. Met bewondering herinner ik mij zijn rondleiding in de Farnesina met het uitvoerige verhaal over de bankier Chigi en zijn tijd en, maar dan in een geheel andere trant, zijn colleges over de sculptuur te Rome uit de tijd van de Renaissance of over Santa Maria del Popolo.

Als hij goed op dreef was, kon Hoogewerff buitengewoon boeiend wezen. Werd hij door iets gehinderd, dan kon hij moeilijk op gang komen. Dat hing samen met zijn karakter. Zeker is, dat Hoogewerff door zijn persoonlijkheid aan het Instituut een belangrijke positie heeft verschaft, niet alleen voor ons Nederlanders, maar ook in het internationale wetenschappelijke milieu te Rome.

.